https://doi.org/10.58225/tim.2026-1-567-574

N.O.Məmmədova
magistrant, Bakı Mühəndislik Universiteti
nmemmedova29@std.beu.edu.az

Məqalə redaksiyaya daxil olub 28.01.2026
The article was received by editorial board on 28.01.2026
Статья принята к печати 28.01.2026

QARABAĞIN İQTİSADİ POTENSİALI VƏ GƏLƏCƏK İNKİŞAF PERSPEKTİVLƏRİ

Xülasə

Azərbaycanın iqtisadi inkişaf xəttində regionlararası tarazlığın qorunması daim gündəmdə olan istiqamətlərdən biridir. Qarabağın azad edilməsindən sonra isə bu ərazinin bərpası, yenidən qurulması və uzunmüddətli dayanıqlı inkişafı dövlət siyasətinin əsas prioritetlərinə daxil olub. Təxminən 30 il işğal şəraitində qalan Qarabağda iqtisadi həyat iflic vəziyyətinə düşmüş, infrastruktura ciddi ziyan dəymiş, yerli əhali isə doğma yurdlarından məcburi köçkün salınmışdır. Azadlıqdan sonra Qarabağ həm iqtisadi, həm də strateji baxımdan fərqli bir inkişaf mərhələsinə keçib. Bu məqalədə Qarabağın iqtisadi inkişaf imkanları geniş çərçivədə təhlil edilir, mövcud potensial resurslar və üstünlüklər qiymətləndirilir, qarşıdakı əsas risk və çağırışlar müzakirə olunur. Məqsəd Qarabağın iqtisadi dirçəlişinə təsir edən amilləri müəyyənləşdirmək, həyata keçirilən bərpa planlarını analiz etmək və real inkişaf ssenariləri irəli sürməkdir. Metodoloji yanaşma kimi əsasən statistik məlumatların işlənməsi, müqayisəli təhlil, analitik və sintetik üsullardan istifadə olunmuşdur. Tədqiqat həm nəzəri baxımdan yanaşmaların sistemləşdirilməsi, həm də praktik baxımdan qərarvermə üçün çıxarışların formalaşdırılması baxımından əhəmiyyət daşıyır.

Açar sözlər: *Qarabağ, bərpa və yenidənqurma, regional inkişaf, investisiya mühiti, dayanıqlı inkişaf.*

GİRİŞ

Qarabağ Azərbaycan üçün təkcə coğrafi mövqeyi və təhlükəsizlik baxımından deyil, iqtisadi məzmununa görə də böyük imkanlar toplayan bir regiondur. Zəngin təbii ehtiyatlar, məhsuldar torpaq fondunun mövcudluğu, iqlim müxtəlifliyi və tarixi-mədəni irs Qarabağı iqtisadi inkişaf üçün yüksək potensiallı əraziyə çevirir. Bununla belə, təxminən 30 il davam etmiş işğal dövründə həmin potensial faktiki olaraq istifadədən kənarda qalmış, istehsal və xidmət infrastrukturu dağıdılmış, suvarma və enerji sistemləri sıradan çıxmış, əhali isə öz doğma yurdlarından məcburi köçkün vəziyyətinə düşmüşdür. Azad olunmadan sonra Qarabağ bərpa, yenidənqurma və yeni iqtisadi modelin qurulması gündəliyi ilə fərqli inkişaf mərhələsinə keçmişdir (Dövlət Statistika Komitəsi, 2024).

Bu məqalə Qarabağın iqtisadi resurs bazasını və həmin resursların gələcəkdə necə dəyərə çevrilə biləcəyini sistemli şəkildə nəzərdən keçirir. Tədqiqatın mərkəzində regionun təbii sərvətləri, kənd təsərrüfatı imkanları, enerji potensialı, turizm resursları, logistika üstünlükləri və sənaye-emal istiqamətlərinin bərpası dayanır. Paralel olaraq dövlətin bərpa və dayanıqlı inkişaf üzrə müəyyənləşdirdiyi məqsədlər, proqram və layihələrin icra məntiqi, eləcə də sosial-iqtisadi mühitin yenidən qurulmasında ortaya çıxan problemlər təhlil edilir (Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı, 2022). Məqsəd Qarabağın gələcək inkişafını kompleks yanaşma ilə planlaşdırmaq üçün prioritet sahələri müəyyənləşdirmək, icra alətlərini dəyərləndirmək və real inkişaf ssenarilərini əsaslandırmaqdır.

Qarabağın bərpası yalnız yol, elektrik, su, rabitə kimi fiziki infrastrukturu yeniləməklə məhdudlaşmır. Əhalinin mərhələli geri qayıdışı, dayanıqlı məşğulluğun yaradılması, təhsil və

səhiyyə xidmətlərinin genişləndirilməsi, sosial infrastrukturun qurulması, ekoloji risklərin azaldılması və alternativ enerji mənbələrinin tətbiqi regionun yeni həyat dövrünün əsas komponentləridir (United Nations Environment Programme, 2022). Eyni zamanda, investisiya mühitinin daha proqnozlaşdırılan formaya gətirilməsi, yerli və beynəlxalq investorların cəlbi, beynəlxalq əməkdaşlığın dərinləşdirilməsi də iqtisadi canlanmanın sürətini müəyyən edən amillər sırasında çıxış edir (World Bank, 2023).

Bu məqalənin məqsədi Qarabağın iqtisadi inkişaf perspektivlərini daha dərindən təhlil etməklə, bərpa prosesində atılmalı addımları dəqiqləşdirmək və dayanıqlılığı təmin edən strateji yanaşmaları təqdim etməkdir. İnkişaf daxili resursların səfərbərliyi, dövlət investisiyalarının yönləndirilməsi və beynəlxalq tərəfdaşlıq imkanları ilə güclənə bilər və bu, Qarabağın orta müddətdə Azərbaycanın ən dinamik regionlarından birinə çevrilməsini real hədəf kimi önə çıxarır (Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı, 2022).

Tədqiqatın əsas məqsədləri

- Qarabağ regionunun işğaldan əvvəlki və sonrakı iqtisadi vəziyyətini müqayisəli təhlil etmək;
- Mövcud inkişaf potensialını torpaq, resurs, logistika və digər imkanlar üzrə üzə çıxarmaq;
- Dövlət tərəfindən icra edilən proqramların nəticəliliyini qiymətləndirmək;
- Regionun uzunmüddətli iqtisadi inkişafı üçün tətbiq oluna biləcək təkliflər irəli sürmək.

1. Qarabağ regionunun iqtisadi tarixi və hazırkı vəziyyəti

Qarabağ tarixi baxımdan Azərbaycanın həm iqtisadi, həm də mədəni dayaqlarından biri kimi formalaşmışdır. Regionda kənd təsərrüfatı ənənəvi əsas sahə olmuş, üzümçülük, heyvandarlıq, arıçılıq, həmçinin sənətkarlıq və yerli emal fəaliyyətləri geniş yayılmışdır. 1980-ci illərdə əhalinin mühüm hissəsi kənd təsərrüfatı və yerli sənaye istiqamətlərində çalışır, regionda fəaliyyət göstərən müəssisələr daxili tələbi təmin etməklə yanaşı, ümumi iqtisadi göstəricilərə də töhfə verirdi. İstehsal zəncirinin kənd təsərrüfatından emala qədər qurulması regionda əlavə dəyər yaradan mexanizmlər formalaşdırmışdı.

İşğal dövründə isə regionun iqtisadi sistemi kəskin şəkildə zəifləyərək faktiki iflic vəziyyətinə düşmüşdür. Sənaye obyektləri dağıdılmış, əkin sahələrinin böyük hissəsi istifadəsiz qalmış, suvarma şəbəkələri və meliorasiya infrastrukturu sıradan çıxmışdır. Məcburi köçkünlük geniş miqyas aldığından əmək bazarı parçalanmış, sosial-iqtisadi sabitlik pozulmuş, uzun müddət ərzində regionda təsərrüfat fəaliyyətinin bərpası mümkün olmamışdır. Bu mərhələdə torpaq və resursların qeyri-qanuni istismarı, təbii ehtiyatların talanı və uzunmüddətli ekoloji zədələr regionun gələcək inkişaf xərclərini yüksəltmişdir (World Bank, 2023).

2020-ci ildən sonra azad edilmiş ərazilərdə bərpa və yenidənqurma prosesi yeni idarəetmə və investisiya gündəliyi ilə genişlənmişdir. İlkin mərhələdə təhlükəsizlik və minalardan təmizləmə, paralel şəkildə əsas infrastrukturun qurulması, elektrik enerjisi, su təchizatı, yol şəbəkəsi və rabitə xəttinin bərpası prioritet kimi götürülmüşdür (Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı, 2022). Eyni zamanda “ağıllı kənd”, “yaşıl enerji zonası”, rəqəmsal idarəetmə və resurs səmərəliliyinə əsaslanan layihələr regionun klassik bərpa modelindən daha funksional yanaşmaya keçdiyini göstərir (World Bank, 2025). Bu fəsildə Qarabağın iqtisadi keçmişi ilə hazırkı mərhələ müqayisəli çərçivədə təqdim edilir və regionun iqtisadi reallıqlarına ilkin baxış formalaşdırılır.

2. Qarabağ regionunda iqtisadi potensialın idarə edilməsi: işğaldan sonrakı dövr

Qarabağın azad edilməsi yalnız siyasi və təhlükəsizlik kontekstində yox, iqtisadi və sosial canlanmanın başlanğıcı kimi də qəbul olunur. Uzun müddət zərər görmüş infrastrukturun bərpası yeni inkişaf modelinin qurulması üçün baza şərt kimi çıxış edir. Nəqliyyat yollarının yenilənməsi, elektrik və su təchizatı şəbəkələrinin bərpası, müasir telekommunikasiya infrastrukturu və logistik əlaqələrin qurulması regionun gələcək iqtisadi fəaliyyətini hərəkətə gətirən əsas sütunlar hesab olunur (Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı, 2022). Dövlətin ilk mərhələdə əsasən bu istiqamətlərə böyük həcmdə vəsait yönəltməsi bərpanın ardıcıllığını təmin edir.

Kənd təsərrüfatı Qarabağın iqtisadi profilində ən sürətli bərpa olunan sahələrdən biridir. İşğaldan əvvəl regionun məhsuldar torpaqları və suvarma imkanları əkinçilik və heyvandarlığın geniş miqyasda inkişafına şərait yaradırdı. Lakin minalanmış ərazilər, zədələnmiş suvarma sistemləri və texniki bazanın dağılması bərpa prosesini mərhələli xarakterə salır. Buna baxmayaraq,

torpaqların təmizlənməsi, suvarma şəbəkəsinin yenidən qurulması, müasir texnologiyaların tətbiqi və aqrar idarəetmənin rəqəmsallaşdırılması məhsuldarlıq və resurs səmərəliliyi baxımından yeni imkanlar açır (United Nations Environment Programme, 2022).

Sənaye sektoru Qarabağda iqtisadi şaxələnməni sürətləndirə biləcək istiqamət kimi seçilir. Xüsusilə mineral resursların emalı, tikinti materiallarının istehsalı, kənd təsərrüfatı məhsullarının emal müəssisələri və kiçik-orta istehsal klasterləri regionda dayanıqlı məşğulluq yarada bilər (World Bank, 2023). Turizm də ayrıca potensial kimi çıxış edir: tarixi-mədəni irs, təbiət landşaftları, dağ və sağlamlıq turizmi istiqamətləri həm xidmət sektorunu böyüdür, həm də regionda əlavə gəlir mənbələri yaradır (Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı, 2022).

Bərpa olunan enerji Qarabağın uzunmüddətli dayanıqlı inkişafını dəstəkləyən sahədir. Günəş və külək enerjisi üzrə potensialın qiymətləndirilməsi, kiçik su elektrik stansiyalarının qurulması, enerji effektivliyi və ekoloji standartların tətbiqi regionun "yaşıl iqtisadiyyat" xəttini gücləndirir (Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı, 2021). Bununla yanaşı, əhalinin mərhələli yerləşdirilməsi, sosial uyğunlaşma, iş yerlərinin genişləndirilməsi və xidmətlərin əlçatanlığı məsələləri bərpanın sosial dayanıqlığını müəyyən edir. Xarici investisiyaların cəlbi üçün hüquqi mexanizmlərin təkmilləşdirilməsi və risklərin idarə edilməsi də paralel aparılmalıdır (United Nations Environment Programme, 2022).

3. Bərpa və inkişaf strategiyaları

Azərbaycan dövləti Qarabağda bərpa prosesini prioritet milli gündəlik kimi formalaşdırmış və institusional çərçivəni proqramlar vasitəsilə qurmuşdur. Azad olunmuş ərazilərin bərpası və dayanıqlı inkişafı üzrə dövlət proqramı çərçivəsində fiziki infrastrukturun yenilənməsi, yaşayış massivlərinin və sosial obyektlərin tikintisi, iqtisadi fəaliyyətin canlandırılması üçün istehsal və xidmət sahələrinin yaradılması, ekoloji bərpa və təmiz enerji istiqamətlərinin təşviqi kimi xəttlər icraya yönəlib (Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı, 2022).

Uzunmüddətli baxışda region üçün 2040-a qədər inkişaf vizyonu dayanıqlılıq, inklüzivlik, rəqəmsallaşma və ekoloji uyğunluq məntiqinə bağlanır. Bu çərçivə təkcə tikinti həcmləri ilə deyil, idarəetmə keyfiyyəti, resurs səmərəliliyi, xidmətlərin rəqəmsal təşkili və sosial inteqrasiyanın nəticələri ilə ölçülür (World Bank, 2025). "Böyük Qayıdış" xətti isə əhalinin mərhələli geri dönüşü, məskunlaşma planları, əmək bazarının formalaşması və sosial infrastrukturun qurulması baxımından bərpanın əsas sosial dayağı kimi çıxış edir (Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı, 2022).

Qrafik 1. Qarabağda tikinti-quraşdırma işlərinə ayrılan pay (%)

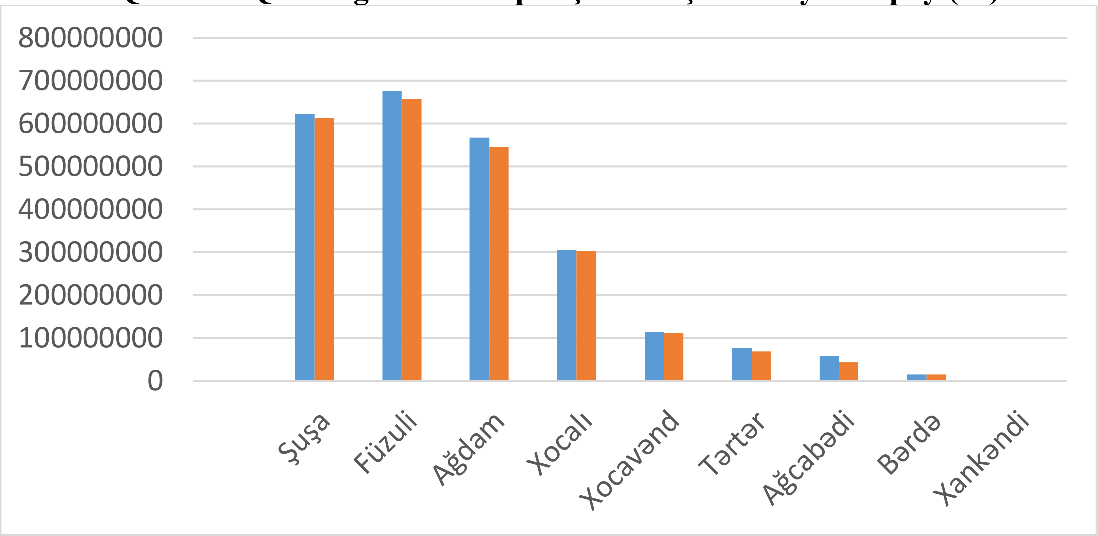

Texnoloji yanaşmalar Qarabağda bərpa modelinin fərqləndirici elementidir. "Ağıllı kənd" və "ağıllı şəhər" konsepsiyaları rəqəmsal idarəetmə, enerjiyə qənaət edən sistemlər, e-xidmətlər, ağıllı suvarma və müasir təhsil-səhiyyə infrastrukturu ilə regionda yeni həyat mühitinin qurulmasını hədəfləyir (World Bank, 2025). Paralel olaraq "yaşıl enerji zonası" istiqaməti günəş, külək və kiçik

hidroenerji layihələrinin genişlənməsi ilə regionun enerji təminatında daha təmiz və özünü təmin edən sistem qurmağa imkan verir (Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı, 2021).

Beynəlxalq əməkdaşlıq isə həm texniki dəstək, həm də maliyyə və bilik transferi baxımından bərpa gündəliyinin mühüm komponentidir. İnvestisiya təşviqləri, xüsusi rejimlər və risklərin azaldılması mexanizmləri xarici investorların cəlbini gücləndirə bilər (World Bank, 2023).

4. Qarabağ regionunun iqtisadi potensialının təhlili

Qarabağ təbii resurslar, münbit torpaq və geostrateji mövqe baxımından Azərbaycanın iqtisadi xəritəsində xüsusi çəkisi olan ərazidir. Azad olunmuş ərazilərin imkanlarını sahələr üzrə ölçmək, prioritetləri düzgün seçmək və investisiyaları ardıcıllıqla yönəltmək regionun iqtisadi dirçəlişi üçün baza rolunu oynayır (Dövlət Statistika Komitəsi, 2024). Bu fəsildə Qarabağın sahələr üzrə potensialı daha detallı təqdim olunur.

4.1 Kənd təsərrüfatı və ərzaq təhlükəsizliyi

Qarabağda kənd təsərrüfatı tarixi olaraq əsas gəlir istiqamətlərindən biri olmuşdur. Torpaq münbitliyi, iqlim şaxələnməsi və su resurslarına çıxış regionun aqrar üstünlüklərini formalaşdırır. Şərqi Zəngəzur və Arazboyu ərazilərdə taxılçılıq və tərəvəzçilik, Ağdam, Füzuli, Cəbrayıl və Zəngilan zonalarında üzümçülük və bağçılıq, Laçın və Kəlbəcər kimi dağlıq ərazilərdə isə heyvandarlıq və arıçılıq xətti daha real iqtisadi baza yarada bilər (World Bank, 2023). Hazırda "ağıllı kənd təsərrüfatı" yanaşmasının tətbiqi, GPS əsaslı texnika idarəetməsi, avtomatlaşdırılmış suvarma və məlumat əsaslı əkin planlaması məhsuldarlıqla yanaşı su və enerji istifadəsində səmərəliliyi yüksəltməyə imkan verir (World Bank, 2025).

4.2 Turizm və mədəni irs üzərində qurulan iqtisadi model

Qarabağın turizm resursları təkcə iqtisadi gəlir mənbəyi deyil, xidmət sektorunun genişlənməsi və regional brendin formalaşması üçün alətdir. Tarixi-mədəni turizm, eko-turizm və sağlamlıq turizmi istiqamətləri birlikdə işlədikdə mövsümi dalğalanmalar azalır, xidmət zənciri genişlənir və kiçik sahibkarlıq daha tez canlanır (United Nations Environment Programme, 2022). Şuşada otel, ictimai iaşə, bələdçi və turizm xidmətlərinin inkişafı, mədəni tədbirlərlə birgə regionun turizm bazarına çıxışını gücləndirə bilər (Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı, 2022).

4.3 Sənaye və emal sahələri

İşğal dövründə sənaye obyektlərinin dağıdılması regionda istehsal bazasını zəiflətmişdi. Yeni mərhələdə iqtisadi model daha çox emal və kiçik-orta istehsal müəssisələrinin qurulması üzərində formalaşa bilər. Kənd təsərrüfatı məhsullarının emalı, tikinti materialları istehsalı, daş karxanaları və lokal sənətkarlıq istiqamətləri həm daxili bazarı təmin etmək, həm də ixrac imkanlarını genişləndirmək baxımından daha praktik seçim kimi görünür (World Bank, 2023). Şuşa və Ağdamda sənətkarlığın canlandırılması turizmlə birləşəndə əlavə dəyər daha yüksək ola bilər (Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı, 2022).

4.4 Logistika və nəqliyyat üstünlükləri

Regionun nəqliyyat və logistika xəritəsində aktivləşməsi Qarabağın iqtisadi rolunu yüksəldə bilər. Yeni avtomobil yolları, dəmir yolu xətləri və hava limanlarının qurulması tranzit imkanlarını genişləndirir, daxili bazarlarla əlaqəni sürətləndirir, ticarət-logistika xidmətlərinin yaranmasına zəmin yaradır (Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı, 2022). Şərq-Qərb bağlantıları, Türkiyə və İranla alternativ marşrutların genişlənməsi, regional bazarlara çıxışın artması Qarabağı logistika baxımından daha cəlbedici edə bilər (United Nations Environment Programme, 2022).

4.5 Enerji və təbii ehtiyatlar

Kəlbəcər, Laçın və Zəngilan rayonları hidroenerji potensialı ilə seçilir və kiçik HES-lərin qurulması enerji təminatında sabitliyi artırır. Günəş və külək potensialı da "yaşıl enerji zonası" xəttinin iqtisadi əsasını gücləndirir (Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı, 2021). Faydalı qazıntılar, o cümlədən qızıl, mis və digər yataqların mövcudluğu emal sənayesinin inkişafı üçün resurs bazası yarada bilər, lakin burada ekoloji standartlar və resurs idarəetməsi xüsusi nəzarət tələb edir (World Bank, 2023). Mineral sular və müalicəvi ehtiyatlar isə sağlamlıq turizmi ilə birləşdirilərsə, xidmət sektorunda uzunmüddətli gəlir kanalı kimi işləyə bilər (United Nations Environment Programme, 2022).

5. İqtisadi inkişaf modeli və təhlillər

Qarabağın iqtisadi bərpası yalnız daxili potensialla məhdudlaşmır, regionun milli iqtisadi sistemə inteqrasiyası, beynəlxalq tərəfdaşlıq və investisiya əlaqələrinin genişlənməsi ilə daha effektiv nəticə verə bilər. Müasir iqtisadi modellərdən istifadə regionun inkişafını daha ölçülə bilən və idarə edilə bilən edir (Dövlət Statistika Komitəsi, 2024).

5.1 Regional iqtisadi inkişaf modeli

Regional inkişaf modeli Qarabağ resurslarının vahid planlama çərçivəsində birləşdirilməsi və ölkə iqtisadiyyatı ilə əlaqələndirilməsini nəzərdə tutur. Burada əsas xətt infrastruktur, sənaye və xidmət sahələrinin qarşılıqlı tamamlanması, əmək bazarının formalaşdırılması və istehsal zəncirinin region daxilində dərinləşdirilməsidir. İnfrastrukturun inkişafı, sahələrin lokalizasiyası, iş yerlərinin yaradılması və regional bazarın formalaşması bu modelin praktik sütunlarıdır (Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı, 2022).

5.2 Dayanıqlı inkişaf modeli

Dayanıqlı inkişaf yanaşması Qarabağda iqtisadi artımı ekoloji və sosial balansla birlikdə planlamağı tələb edir. Yaşıl iqtisadiyyat prinsipləri çərçivəsində bərpa olunan enerji layihələrinin genişlənməsi, su resurslarının daha rasional idarə edilməsi, meşə və biomüxtəlifliyin bərpası, tullantıların idarə olunması kimi istiqamətlər bərpanın keyfiyyətini artırır (Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı, 2021). Bu xətt həm də gələcək nəsillər üçün resursların qorunmasını iqtisadi qərarların mərkəzinə gətirir (United Nations Environment Programme, 2022).

5.3 SWOT təhlili

Qarabağın iqtisadi imkanlarını daha aydın görmək üçün SWOT yanaşması dörd istiqamətdə nəticə verir. Güclü tərəflər sırasında münbit torpaqlar, kənd təsərrüfatı bazası, tarixi-mədəni irs, alternativ enerji mənbələri və əlverişli coğrafi mövqe daha önə çıxır (World Bank, 2023). Zəif tərəflər kimi infrastrukturun dərin zədələnməsi, insan kapitalının məhdudluğu və sosial xidmətlərin tam bərpa olunmaması qeyd edilə bilər (United Nations Environment Programme, 2022). İmkanlar investisiya cəlbi, beynəlxalq əməkdaşlıq, ticarət bağlantılarının genişlənməsi, turizmin inkişafı və ekoloji layihələrdir (Dövlət Statistika Komitəsi, 2024). Təhdidlər isə təhlükəsizlik riskləri, ekoloji çətinliklər və ticarət maneələri kimi faktorlarla bağlıdır (World Bank, 2023).

5.4 Qarabağın iqtisadi sektorlarına yönəldilmiş investisiyalar

2023-cü ildə Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarına ümumilikdə 6,4 milyard manat həcmində investisiya yatırılması bərpa prosesinin maliyyə miqyasını göstərir.

Cədvəl 1

2023-cü ildə Azərbaycanda əsas kapitala yönəldilmiş investisiyaların sahələr üzrə strukturu (faizlə)

Sahə	Pay, % (2023)
Sənaye	40,1
Nəqliyyat və anbar təsərrüfatı	23,5
Tikinti	23,4
Kənd təsərrüfatı, meşə təsərrüfatı və balıqçılıq	2,8
Dövlət idarəetməsi və müdafiə	2,2
Ticarət; nəqliyyat vasitələrinin təmiri	2,1

***Mənbə:** Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi, "Sosial, iqtisadi inkişaf" (dekabr 2023).*

Qarabağ iqtisadi rayonunda əsas kapitala yönəldilən vəsaitin böyük hissəsinin tikinti-quraşdırma işlərinə sərf edilməsi, ilkin mərhələdə prioritetin infrastrukturun bərpası və yaşayış-sosial obyektlərin qurulması üzərində cəmləndiyini nümayiş etdirir (Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı, 2022).

Cədvəl 2

Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarında əsas kapitala yönəldilmiş investisiyalar (2020–2023, min manat)

İl	Qarabağ iqtisadi rayonu (min manat)	Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonu (min manat)

2020	259 565.6	21 468.0
2021	1 342 032.7	862 228.9
2022	1 887 243.3	2 219 425.8
2023	2 254 399.8	4 011 124.5

Mənbə: *Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi, 2023-cü ilin yekunları üzrə sosial-iqtisadi inkişaf məruzəsi (dekabr 2023).*

Rayonlar üzrə bölgüdə Şuşaya daha çox vəsaitin yönəlməsi şəhərin mədəni-siyasi statusu ilə yanaşı, turizm və xidmət sektorunun lokomotivə çevrilməsi məqsədi ilə də izah oluna bilər (Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı, 2022).

6. Qarabağ regionunun iqtisadi gələcəyi: risklər, çağırışlar və imkanlar

Qarabağ uzunmüddətli münaqişədən sonra iqtisadi baxımdan yeni mərhələyə daxil olmuşdur və dövlətin iri həcmli investisiyaları burada infrastruktur və sosial mühitin bərpasını sürətləndirir. Mövcud potensial geniş olsa da, bir sıra risklər və idarəetmə çağırışları prosesi həssas edir. İnfrastruktur bərpası yenə də əsas başlanğıc nöqtəsidir və böyük həcmdə vəsaitin məhz əsas kapitala yönəlməsi bunu təsdiqləyir (Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı, 2022).

Kənd təsərrüfatı imkanları regionun ən sürətli iqtisadi canlanma kanallarından biridir, lakin bunun üçün minalardan təmizləmə, suvarma şəbəkəsinin bərpası, torpaq idarəçiliyi və texnoloji modernləşmə eyni vaxtda aparılmalıdır (United Nations Environment Programme, 2022). Turizm də regionun iqtisadi portfelini genişləndirə bilər, amma xidmət standartları, təhlükəsizlik, nəqliyyat əlçatanlığı və brend idarəçiliyi olmadan turizm gəlirləri stabil xəttə çevrilmir (Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı, 2022).

Bərpa olunan enerji uzunmüddətli perspektivdə həm enerji təhlükəsizliyi, həm də investisiya cəlbediciliyi üçün üstünlük yaradır. Günəş və külək layihələrinin genişlənməsi regionda istehsal xərclərini aşağı sala, yeni iş yerləri aça və ekoloji riskləri azalda bilər (Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı, 2021). Risk blokunda isə əhalinin məskunlaşdırılması, sosial xidmətlərin tam qurulması, əmək bazarının real tələblərə uyğun formalaşması, hüquqi təminatlar və təhlükəsizlik məsələləri daha həssas qalır. Xarici investisiyanın artması üçün daha aydın hüquqi çərçivə, layihə sığortası, risklərin bölüşdürülməsi mexanizmləri və şəffaf icra mühiti tələb olunur (World Bank, 2023).

7. Perspektivlər

Qarabağın iqtisadi inkişaf gündəliyi infrastrukturun yenilənməsi ilə yanaşı iqtisadiyyatın şaxələndirilməsi və sosial rifahın yüksəldilməsi məqsədlərini birlikdə daşıyır. Regionun resurs potensialı genişdir, lakin real nəticə üçün planlama, icra ardıcıllığı və institusional koordinasiya eyni xəttdə qurulmalıdır (Dövlət Statistika Komitəsi, 2024). İnfrastrukturun bərpası nəqliyyat və enerji şəbəkələrinin sabitliyini təmin etdikcə, istehsal və xidmət sektorlarında aktivlik daha sürətli genişlənə bilər (Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı, 2022). Enerji və mədən resursları iqtisadiyyatın dayaqlarından biridir, lakin burada ekoloji standartlar, resursların səmərəli idarə edilməsi və yerli icmaların maraqlarının nəzərə alınması əlavə xərc deyil, iqtisadi risklərin idarə olunması alətidir (World Bank, 2023). Turizm, aqrar istehsal, emal sənayesi və texnologiya yönümlü fəaliyyətlər paralel inkişaf edərsə, regionun iqtisadi portfeli daha dayanıqlı görünər. Rəqəmsallaşma və innovasiya yönümlü həllər iqtisadi artımı sürətləndirə və yeni iş yerləri yarada bilər (World Bank, 2025). İnsan kapitalının inkişafı, peşə təlimi, dövlət və özəl sektorun koordinasiyası, investisiya təşviqlərinin real sektora yönləndirilməsi regionun iqtisadi genişlənməsini gücləndirə bilər (United Nations Environment Programme, 2022). Bununla belə, təhlükəsizlik riski, regional gərginlik ehtimalları və ekoloji problemlər kimi faktorlar qalır və bu risklərin azaldılması hüquqi mexanizmlər, şəffaf idarəetmə və beynəlxalq əməkdaşlıq alətləri ilə möhkəmləndirilməlidir (World Bank, 2023). Qarabağda dayanıqlı iqtisadi modelin qurulması Azərbaycanın regional inkişaf xəttinə və ümumi iqtisadi strukturuna ciddi təsir göstərəcək, eyni zamanda regionun Cənubi Qafqaz iqtisadi məkanında rolunu da genişləndirə bilər (Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı, 2022).

NƏTİCƏ

Nəticə və təkliflər

Qarabağ regionunda aparılan bərpa və yenidənqurma prosesi göstərir ki, iqtisadi dirçəliş artıq nəzəri mərhələdən çıxaraq real investisiya və institusional qərarlarla müşayiət olunan mərhələyə keçmişdir. İnfrastrukturun sürətli qurulması regionda iqtisadi aktivliyin başlanması üçün baza formalaşdırmış, lakin davamlı artımın təmin olunması üçün istehsal və xidmət sektorlarının paralel inkişafı zəruri olmuşdur. Qarabağın iqtisadi modeli yalnız tikinti və dövlət xərclərinə əsaslanmamalı, özəl təşəbbüs, rəqabətli mühit və gəlir yaradan sahələrin genişlənməsi ilə tamamlanmalıdır. Regionun potensialı kənd təsərrüfatı, turizm, emal sənayesi və bərpa olunan enerji kimi istiqamətlərdə cəmləşir. Bu sahələrin hər biri ayrıca deyil, qarşılıqlı bağlı iqtisadi zəncir kimi inkişaf etdirildikdə daha yüksək nəticə verir. Əhalinin mərhələli qayıdışı, əmək bazarının formalaşması və sosial infrastrukturun qurulması iqtisadi dayanıqlığın əsas şərtidir. Sosial mühit zəif olduqda investisiya mühiti də dayanıqlı olmur və iqtisadi dinamika ləngiyir.

Eyni zamanda risklər tam aradan qalxmış hesab edilə bilməz. Təhlükəsizlik həssaslığı, minalanmış ərazilər, insan kapitalının məhdudluğu və bazar mexanizmlərinin yeni formalaşması iqtisadi qərarların daha ehtiyatlı planlaşdırılmasını tələb edir. Qarabağda qurulan model qısamüddətli artım deyil, uzunmüddətli struktur transformasiyası hədəfinə əsaslanmalıdır. Nəticə olaraq, Qarabağın iqtisadi gələcəyi düzgün planlaşdırma, resursların səmərəli bölgüsü və sektorlararası balansla müəyyən olunacaq. Regionun rəqabət qabiliyyəti yalnız fiziki bərpa ilə deyil, istehsal gücü, ixrac potensialı və insan kapitalının inkişaf səviyyəsi ilə ölçüləcəkdir.

Beləliklə, tədqiqat çərçivəsində aşağıdakılar təklif olunur:

1) Aqrar və emal zəncirinin tam formalaşdırılması;
2) Turizm üzrə inteqrə olunmuş marşrut modelinin qurulması;
3) Bərpa olunan enerji layihələrinin sənaye və məşğulluqla əlaqələndirilməsi;
4) Kiçik və orta sahibkarlıq üçün vergi və maliyyə təşviqlərinin genişləndirilməsi;
5) Peşə təhsili və əmək bazarına uyğun kadr hazırlığının gücləndirilməsi;
6) İnvestorlar üçün hüquqi təminat və risk azaldıcı mexanizmlərin təkmilləşdirilməsi.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi. (2024). Azərbaycanda tikinti 2025: Statistik məcmuə. https://www.stat.gov.az/menu/6/statistical_yearbooks/source/Az%C9%99rbaycanda_tikinti_2025.pdf

2. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi. (2024). 23.2 İqtisadi rayonlar və inzibati ərazi vahidləri üzrə əsas kapitala yönəldilmiş investisiyalar (2002–2023), XLS. https://www.stat.gov.az/source/construction/az/23.2.xls

3. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı. (2022, 16 noyabr). "Azərbaycan Respublikasının işğaldan azad edilmiş ərazilərinə Böyük Qayıdışa dair I Dövlət Proqramı"nın təsdiq edilməsi haqqında. https://president.az/az/articles/view/57883

4. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı. (2021, 3 may). İşğaldan azad edilmiş ərazilərində "yaşıl enerji" zonasının yaradılması ilə bağlı tədbirlər haqqında (Sərəncam №2620). https://e-qanun.az/framework/47397

5. Azərbaycan Respublikasının Energetika Nazirliyi. (2025, 12 oktyabr). Azərbaycanda bərpa olunan enerji mənbələrindən istifadə (işğaldan azad edilmiş ərazilərdə "Yaşıl Enerji Zonası" konteksti). https://minenergy.gov.az/az/alternativ-ve-berpa-olunan-enerji/azerbaycanda-berpa-olunan-enerji-menbelerinden-istifade

6. Azərbaycan Respublikası İşğaldan Azad Edilmiş Ərazilərdə Bərpa və Yenidənqurma Agentliyi. (n.d.). Yaşıl enerji zonası (YEZ) layihələri. https://area.gov.az/az/page/layiheler/yasil-enerji-zonasi/yasil

7. United Nations Environment Programme. (2022). Report of the UNEP Environmental Scoping Mission to the Conflict-Affected Territories of Azerbaijan. https://eco.gov.az/frq-content/plugins/pages_v1/entry/20221223145000_59496900.pdf

8. World Bank. (2025). Azerbaijan Rural Digital Needs Assessment. https://documents1.worldbank.org/curated/en/099030225124017361/pdf/P179107-29a67399-3f3d-4a32-b852-d70b4fe599c7.pdf

9. World Bank. (2023). Internally Displaced Persons in Azerbaijan. https://documents1.worldbank.org/curated/en/099062923164533460/pdf/P1781240984ec608108c7f0164f8d0b3c98.pdf

N.O.Mammadova
master student, Baku Engineering University

Economic potential of Karabakh and future development prospects

Abstract

Maintaining regional balance has long been a central concern in Azerbaijan's economic development agenda. After the liberation of the Karabakh region, the restoration, reconstruction, and sustainable development of this territory became one of the main priorities of state policy. Following nearly three decades of occupation, Karabakh's economic base was severely damaged, infrastructure was largely ruined, and the local population was forcibly displaced. In the post-liberation period, Karabakh has entered a new stage of development in both economic and strategic terms. This article provides a comprehensive analysis of Karabakh's economic development prospects, assesses the region's existing potential opportunities, and discusses the key challenges that remain ahead. The aim is to identify the factors shaping Karabakh's economic revival, examine the current restoration plans, and propose realistic development scenarios. The methodology relies mainly on statistical data analysis, comparative approaches, and analytical and synthetic methods. The study carries value both theoretically by structuring the discussion framework and practically by offering insights that can support planning and policy choices

Keywords: *Karabakh, reconstruction, regional development, investment climate, sustainable development.*